

הגיית שם אדנות/ניסן יואלי

החל ממוצאי השבת שלפני ראש השנה, מתחילים בקהילות האשכנזים לומר סליחות. פיוטי סליחות אלו חוברו ע"י רבנים מתקופת הגאונים דוגמת רס"ג דרך חסידי אשכנז כרגמ"ה, רש"י ועד בעלי התוספות. פיוטים אלו כמו הפיוטים שחוברו לימים הנוראים, לשלש רגלים, וכמוהם כקינות לתשעה באב ולשאר צומות, שמשו ומשמשים גם כיום כמקורות וכאסמכתאות לפסקי הלכה. רבנים בדורות שונים ראו ורואים בהם **ספרי הלכה לכל דבר**. נביא להלן מספר דוגמאות:

למשל בעל **הגהות מיימוניות**¹ על הרמב"ם, מביא רשימת פוסקים, הפוסקים כמו הרמב"ם, שגם את הכרפס מטבילים בחרוסת. בין השאר הוא מביא כשווה בין שווים דברי **פייטן**: "וגם בסדר רבינו יוסף טוב עלם (דור לפני רש"י), בסדר שלו², על טיבול זה שהוא בחרוסת" (שְׁקִיל גְּרָגִירָא או כְּרָפְסָא או כְּסַבְרָתָא או חָסָא וְיִטְבֹּל בְּחָרוֹסֶת וְיִבְרַךְ בִּזְרָא פְּרִי הָאֲדָמָה)³, ורואה בו פוסק לכל דבר.

וכן **המהרי"ל**³ כשמתיר הכשרת כלי מסוים ע"י הדחה בלבד, מסתמך גם על פסק הלכה הלקוח מתוך **פיוט**: "אבל רגיל אני לומר לשואלים שידחו שנית בכלי שני משום כבולעו כך פולטו, אף כי ר"י גמגם על **הפייט** דאדי"ר ד"ר מתוחי"ם (סדר לשה"ג כמנהג ריינס)". גם **המהרי"ל** שפוסק כאותו פייטן וגם ר"י שחולק עליו, רואים בפייטן פוסק לכל דבר.

אפילו מהאקרוסטיכון (=האותיות הכתובות בראשי הבתים) לומדים הלכות. כך למשל **ר' ישראל איסרלין**⁴, משיב ל"שאלה: מי ששמו בנימין ובא לכתוב לו גט, כותבין בנימין מלא או חסר...? תשובה... עוד נראה להביא ראיה מן **הפייטן**: רבי בנימין הגדול שיסד האופנים 'בלולי אש ומימות ומרומי רוס', חתם שמו, ומצאתי אחר כך שאחד הגדולים הביא ג"כ **ראיה זו** מן הפייט".

אף במחלוקת⁵ בין ר' יהודה לר' מאיר: האם יהודי הוא רק מי שמקיים מצוות ומי שאינו מקיימן אינו יהודי, כדברי ר' יהודה "בזמן שאתם נוהגים מנהג בניס - אתם קרוים בניס (להי)". אין אתם נוהגים מנהג בניס - אין אתם קרוים בניס (להי)" או שהוא יהודי בכל מקרה, ללא קשר לקיום המצוות, כדברי ר' מאיר: "בין כך ובין כך קרוים בניס". ע"פ כללי ההלכה היינו צריכים לפסוק כר' יהודה, אולם במקרה זה, אנו פוסקים כר' מאיר. אחת ההוכחות היא פסקו של **הריב"ם** (ר' יצחק בן מאיר) מבעלי התוספות נכדו של רש"י **שבפיוטו**⁶ מביא את דברי ר"מ: "יתרה חבתם לפניך אדוני האדונים, **בין כך ובין כך קרואים לך בניס**", ומתעלם מדברי ר' יהודה.

אמנם **הרמב"ם**⁷ כותב על הפייטנים: "כל מה ששמעתי האזהרות רבות המספר, המחברות **אצלנו בארץ ספרד**, נהפכו עלי צירי למה שאראה... אין להאשימם כי מחבריהם היו משוררים לא רבנים, והראוי להם מצד מלאכתם השלימות מערבות המאמר ויופי הסידור", אולם הרמב"ם דיבר על הפייטנים שהיו **בימיו ובספרד** ולא על הפייטנים שבאשכנז ובשאר הארצות, שהיו קודם כל **רבנים פוסקי הלכות**, ורק אחר כך משוררים. על כן מן הראוי שבאומרנו את הסליחות, נשים אל לבנו להבין את תוכנם, כי הרבה הלכות בהשקפה, במידות, בדיבור ובמעשה, טמונות בהם.

¹ הגהות מיימוניות (רמב"ם), הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"יב אות ג'

² "אך-להי הרוחות לְכָל בְּשָׁרִי" - יוצר לשבת הגדול.

³ שו"ת מהרי"ל החדשות, סימן ע"ב ד"ה "וכלי שני"

⁴ תרומת הדשן, חלק א סימן רל"ג

⁵ בבלי, קדושין, לו א

⁶ סליחות ליום שלישי (ח) "ישראל עמד" על גזירות תתנ"ו.

⁷ רמב"ם, ספר המצוות, הקדמה

למשל ישנם אנשים, אשכנזים, המתפללים את כל התפילה בהברה ספרדית, אולם את שם ה' (אֲ-דֹנָי) הם אומרים משום מה בהברה אשכנזית כך "Adonoy" מה הסיבה לכך? אותם אנשים רוצים להבחין בהגיית שם ה', בין קמץ לפתח, שהרי אֲדֹנָי בפתח הוא חול (אדונים שלי), ואילו אֲ-דֹנָי בקמץ הוא קודש - שם ה'. אותם מתפללים רוצים להימנע מלעשות מחול קודש ומקודש חול. אולם השאלה האמיתית היא האם אבות אבותיהם של אותם אשכנזים אכן הקפידו, על הבחנה מעין זו?

מתוך התבוננות, **בסליחות ובפיוטים**, אנו למדים שההברות שבפיוטים, הבנויות בחרוזים, חוברו ונהגו בדומה להגייתן ע"י הספרדים שבימינו – "הברה ספרדית". אין אצל מחברי הסליחות האשכנזיים **שום הבחנה** בין קמץ לפתח, בין צירה לסגול ובין חולם מלא לחסר. נביא להלן מספר דוגמאות, לאי ההבחנה שבין קמץ לפתח ודווקא מפיוטים שמוזכר בהם שם ה' (י'): :

למשל: ר' יואל ב"ר יצחק הלוי (מחכמי **אשכנז** המובהקים, ומבעלי התוספות) - סליחות לערב ראש השנה (סליחה כו⁸):

תְּשׁוּרָה, אֵין בְּיָדֵי לְפָנַי
תְּמִוּרְתָּה, תִּכּוֹן תִּפְלְתִי וְתַחֲנוּנַי
קַח נָא אֶת הַמְּנַחָה, הַהוֹלֶכֶת לְפָנַי
וַיִּדְעוּ הָעַם הַזֶּה, כִּי אַתָּה יְיָ.

או ר' שמעון בר יצחק **ממגנצא** (בן דורו של רבנו גרשום מאור הגולה) בסליחה לצום גדליה (סליחה מו):

קָרַב קֶץ עֲדֹנַי
קוֹל לְהַשְׁמִיעַ לְעוֹנֵי
כִּי קָרוֹב יוֹם יְיָ

שָׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי
שׁוֹעֲתִי תַעַל לְמַעוֹנַי
כִּי שׁוֹמֵעַ אֶל אֲבִיוֹנִים יְיָ.

או למשל ר' אליעזר בר שלמה, (מתלמידי ר"ת והרשב"ם נכדיו של רש"י) בסליחה ליום ב' של עשי"ת (סליחה נו):

⁸ הסימונים הם לפי סליחות מנהג פולין

לֹא לְפִי רְאוּיִים תִּשְׁפֹּט הַמוֹנִי
 יִשְׁרוּן מִיַּחְדָּיךָ אֶף בְּלַחַץ מוֹנִי
 גְּלִיפֹת כְּתָב צִוְּה לְשַׁבַּח וְלֹא לְגִנְאִי
 מִכְּתָב פְּתוּחֵי חוֹתֶם קֹדֶשׁ לַיִי

מיותר לציין כי פייטנים אלו, המקפידים בכל פיוטיהם על דקדוקי החרוזה בכל שאר הבתים, אינם מבחינים בחריזתם, בין קמץ לפתח. ולא רק הם אלא גם שאר פייטני אשכנז, קדושי עליון, בסליחותיהם, בפיוטיהם לימים הנוראים ולשלוש רגלים, וכן בקינותיהם לתשעה באב ולשאר הצומות, אינם עושים הבחנות מעין אלו. להפך הם מעולם לא חרזו את שם ה' עם מילים המסתיימות ב"נוי", כפי שזה נשמע בהברה האשכנזית. על כן כל המְשַׁנָּה בביטוי שפתיו **דוּקָא** בשם ה' מהברה ספרדית לאשכנזית, אינו הולך בדרך אבות אבותיו, רבותינו, הפייטנים האשכנזים, ו"כל המְשַׁנָּה ידו על התחתונה".

יתר על כן, המתפללים בהברה ספרדית אולם אומרים את שם השם ב"לשון הקודש". הם בבחינת 'ממה נפשך': אם הברה ספרדית היא הנכונה, הרי שהם התפללו **מבלי להזכיר כלל את שם ה' בתפילתם**, כי "כל ברכה שאין עמה שם ומלכות אינה ברכה"⁹. ואם ההברה האשכנזית היא הנכונה, הרי **שלא התפללו כלל**, ומה שהזכירו את שם ה' היתה זו הזכרת שם השם לשוא, כי מלפניה ולאחריה לא אמרו כלום מלבד גיבוב של הברות.

ומי יודע אם בסדר הוידוי ליום הכפורים, לא נכלל המשפט הבא: "על חטא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִלֵי דְעַת, וְעַל חֲטָא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִטּוּי שְׁפָתֵינוּ", הכולל בתוכו גם וידוי על חטא הערבוב (בְּבִלֵי דְעַת) של הברות האשכנזיות והספרדיות בתפילה.

טְהוֹר קֶשֶׁב חֲנוּנִי
 נִקְנִי מִכְּתָם עֲוֹנִי
 מִקּוֹה יִשְׂרָאֵל יִי¹⁰

⁹ שו"ע או"ח סי' רי"ד סעי' א

¹⁰ מתוך הפיוט "אנא א-להים חיים" שחרית ליוה"כ